

УДК 154.954-054.874

ТВОРЧИСТЬ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ: ПОЧАТКОВА ШКОЛА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Олена Соболь, Світлана Шило

*Спеціалізована школа I-III ступенів № 108,
вул. Холодногірська, 67, Харків, Україна, 61098*

Досліджено проблему необхідності включення елементів творчості до навчального процесу в початковій школі. Подано технологію роботи з означеної проблеми, реалізованої через різноманітні форми взаємодії експериментатора з учнівським колективом. Розкрито результати проведеного експерименту, який довів висловлену ідею щодо необхідності синергії творчості на навчального процесу й показав, що розроблені та впроваджені в навчальний процес завдання, які відповідають педагогічним умовам, сприяли ефективності процесу навчання та доводять результати проведених досліджень.

Ключові слова: творчість, початкова школа, здібності, учні, навчальна діяльність, молодший шкільний вік.

Творчість є одним із засобів покращення емоційного тону особистості, закріплення комплексу емоційно-вольової регуляції, а головне – актуалізації позитивної гами переживань, яка супроводжує ефективну працю, переживання радості від зробленого, досягнутого, почуття впевненості у своїх силах, у своєму творчому потенціалі й творчих здібностях.

Розвиток в учнів творчості важливий не лише тому, що завданням сучасної освіти є створення та розвиток творчої особистості, а й тому, що людина, яка вміє творчо мислити і здатна до генерування інноваційних ідей, в нестандартних ситуаціях завжди знайде вихід, зможе адаптуватись до життєвих ситуацій значно легше та швидше.

Під час характеристики суті творчості важливо враховувати різноманітні ознаки, чинники, властиві процесу творення. Творчість є наполегливою, напруженою, цілеспрямованою працею. Вона потребує інтелектуальних здібностей, розумової активності, високої працездатності, емоційних, вольових рис.

Творчість – це вища форма діяльності особи, яка зумовлює ерудицію, інтелектуальні здібності та тривалу підготовку. Процес творчої діяльності можна розділити на етап знаходження принципу рішення й етап застосування рішення. Зокрема, вважають, що найбільш вираженим предметом

психологічного дослідження є події першого етапу. Детальніше можна виділити такі етапи творчої діяльності:

- накопичення знань і навичок, необхідних для чіткого викладу і формування завдання, виникнення проблеми (формулювання завдань);
- зосередження зусиль і пошуки додаткової інформації, підготовка до вирішення завдання;
- відхід від проблеми, переключення на інші завдання (період інкубації);
- осяяння або інсайт (геніальна ідея і проста здогадка скромних масштабів тобто логічний прорив, стрибок у мисленні, отримання результату);
- перевірка і доопрацювання задуму, його втілення.

З'ясовано, що продуктивність творчої уяви залежить головно від вольових зусиль і є результатом постійної напруженої роботи. Очевидно, що поняття, яке ми розглядаємо, тісно пов'язане з "творчою діяльністю". Під творчою діяльністю ми розуміємо таку діяльність людини, в результаті якої створюється щось нове, – або предмет зовнішнього світу, або побудова мислення, що приводить до нових знань про світ, або відчуття, що відображає нове ставлення до дійсності.

Якщо уважно розглядати поведінку людини, її діяльність у будь-якій сфері, то можна виділити два основні види чинників. Одні дії людини можна назвати відтворюючими або репродуктивними. Такий вид діяльності тісно пов'язаний з нашою пам'яттю, і його сутність полягає в тому, що людина відтворює або повторює вже раніше створені і вироблені прийоми поведінки і дії. Окрім репродуктивної діяльності, в поведінці людини наявна творча діяльність, результатом якої є не відтворення вражень, а створення нових образів або дій. В основі цього виду діяльності лежать творчі здібності.

Відомий дослідник проблеми творчості А. Н. Лук, спираючись на біографії відомих винахідників, учених, музикантів і художників виділяє такі творчі здібності:

- здатність бачити проблему там, де її не бачать інші;
- здатність згортати розумові операції, замінюючи декілька понять одним і використовуючи все більш ємні інформаційні символи;
- здатність застосовувати навички, придбані під час вирішення одного завдання до вирішення інших;
- гнучкість мислення;
- здатність вибирати одну з альтернатив вирішення проблеми до її перевірки;
- легкість генерування ідей;
- творча уява [2, с. 401].

З психологічного погляду молодший шкільний вік – це сприятливий період для розвитку творчих здібностей тому, що в цьому віці дитина вперше усвідомлює відносини між нею та оточуючими, починає розбиратися в громадських мотивах поведінки, моральних оцінках, значущості конфліктних ситуацій, тобто в цьому віці формування особистості набуває свідомої фази. Якщо раніше провідною діяльністю була гра, то тепер стало навчання.

До моменту вступу у школу дитина стає суб'єктом різноманітних видів діяльності, у нього формується потреба в розширенні сфери реалізації себе як суб'єкта. Однак у нього немає потреби і здатності до само зміни, оскільки це може виникнути, сформитися та розвинути в процесі шкільного навчання. Зокрема, І. Я. Лернер виділив два компоненти змісту освіти: базовий, що охопила систему знань і навичок, і просунутий, що містить досвід творчої діяльності (перенесення знань, умінь і навичок у нову ситуацію). Природоособистісно орієнтована дидактика Дж. Дьюї висуває на перший план активність учня, розвиток його природної сутності та освоєння способів діяльності в досліджуваних сферах [1, с. 23].

Психологи з'ясували, що розвиток мислення людини невіддільний від розвитку її мови. Тому найважливіше завдання в розвитку творчого мислення учнів – навчання їх вмінню словесно описувати способи вирішення завдань, розповідати про прийоми роботи, називати основні елементи завдання, зображувати й читати графічні зображення [3, с. 163].

У сучасній психолого-педагогічній літературі (А. І. Уман, В. Андреев, М. І. Махмутов, Г. С. Альтшуллер, А. М. Матюшкін, Т. В. Кудрявцев, А. В. Хуторський, Є. І. Машбиц та ін.) наголошено на визначенні засобів підвищенні продуктивності пізнавальної діяльності учнів, організації їхньої спільної творчої діяльності, розглянуто питання організації творчої діяльності учнів за допомогою створення проблемних ситуацій, розвитку методологічної культури школярів у процесі виконання творчих завдань.

Для розвитку дитини важливе формування багатьох інтересів. Зазначимо, що для школяра взагалі характерне пізнавальне ставлення до світу. Така цікава спрямованість має об'єктивну доцільність. Інтерес до всього розширює життєвий досвід дитини, знайомить його з різними видами діяльності, активізує його різні здібності. Діти, на відміну від дорослих, здатні виявляти себе в художній діяльності. Вони із задоволенням виступають на сцені, беруть участь у концертах, конкурсах, виставках і вікторинах. Розвинена здатність уяви, типова для дітей молодшого шкільного віку, поступово втрачає свою діяльність зі збільшенням віку [2, с. 400].

Сьогодні потрібно відходити від звичайних способів навчання, заучування матеріалу, а приділяти більшу увагу творчому розвитку учнів, використовувати інноваційні підходи в освітньому процесі, враховуючи особистість кожної дитини.

Для вивчення теоретичних підходів науковців ми обрали таку тему дослідження, адже саме творчість є двигуном прогресу в сьогоdnішньому інформаційному суспільстві та створенні всебічно розвиненої людини.

Харківська спеціалізована школа I–III ступенів з поглибленим вивченням французької мови №108 обрала девіз: “Шанси здібним, впевненість усім!”. Така позиція дає змогу ще до вступу до першого класу на підготовці вивчити індивідуальні можливості дітей, залучити їх до спортивних, творчих секцій, що дасть змогу всім учням проявити свої таланти і весь свій творчий потенціал, який передбачає надання можливості кожному стати лідером, захопити та зацікавити колектив.

У школі є учні, які завдяки своїм здібностям все схоплюють на льоту, добре встигають, незважаючи на лінощі, неорганізованість. Проте в житті вони зазвичай не виправдовують надій, і саме тому ще не звикли серйозно й організовано працювати, наполегливо долати перешкоди. Тому важливі такі якості особистості, як самокритичність, вимогливість до себе. Ці якості зумовлюють незадоволеність першими результатами праці і бажання зробити ще краще, досконаліше.

Важливою є і така риса характеру, як скромність. Впевненість у своїй винятковості, що живиться невпевненими похвалами і захопленнями, часто згубна для здібностей, тому що в цьому випадку формується зазнайство, самозахоплення і самолюбвання, зневага до оточуючих. Людина перестає працювати над удосконаленням продукту своєї праці, перешкоди викликають у нього роздратування, а все це гальмує розвиток здібностей. Вихідною передумовою для розвитку здібностей слугують ті вроджені задатки, з якими дитина з’являється на світ. Водночас біологічно успадковані властивості людини не визначають її здібностей. Мозок містить у собі не ті чи інші здібності, а лише здатність до їхнього формування.

Отже, за наявності задатків здібності можуть розвиватися дуже швидко, навіть за несприятливих умов. Однак прекрасні задатки самі по собі автоматично не забезпечують високих досягнень. З іншого боку, і за відсутності задатків (але не при повній) людина може за певних умов домогтися успіхів у відповідній діяльності. Отже, яким буде ставлення людини до дійсності, таким буде і результат.

Під час опрацювання результатів психологічних досліджень педагог має дотримуватись коректності, максимального такту та об’єктивності. Бесіда з учнями після проведення досліджень повинна відбуватися, зазвичай, у спокійній обстановці та віч-на-віч. Не можна розголошувати дані тестів, якщо вони можуть погіршити психологічний стан дитини, її становище в родині, або у дитячому колективі.

Під час складання характеристик учнів учитель орієнтується на запитання, які відображають такі моменти, які б характеризували дитину як

особистість: її зрілість, досягнення в діяльності, вихованість, подальші можливості виховання і навчання, прояви своєрідних здібностей і нахилів, а також використовує педагогічні рекомендації про умови індивідуального навчання дитини. Дітей, які отримують високі оцінки з усього комплексу тестів і не страждають на повільність (флегматичний темперамент), рекомендують, у клас пришвидшеного навчання, де розвитку творчих здібностей приділяють підвищену увагу. Отримані результати можна використовувати під час планування навчально-виховного процесу. Краще пізнавши особистість школяра, педагог може вберегти дитину від помилок і допомогти їй вирішити чимало особистих проблем [1, с. 177].

Учні першого та другого класу Харківської спеціалізованої школи №108 стали учасниками такого тестування, яке дало змогу виявити, що творчість справді впливає на всебічний розвиток дитини.

Експериментальним шляхом доведено, що діти, які займаються у великій кількості секцій, є успішнішими у навчанні та краще адаптуються в колективі, в них краще розвинена мова, вони мають змогу дати повну відповідь, використовуючи вступні слова: “я вважаю”, “виходячи з”, “саме тому” та ін., вміють порівнювати, аналізувати та узагальнювати.

Тести показали, що вищий показник здатності до навчання мають учні першого класу 2015–2016 н.р., який охоплює здебільшого шестирічних дітей. З них 80% є на високому рівні навчання, краще вивчають іноземну мову ніж учні першого класу 2014–2015 н.р., в якому навчаються зазвичай семирічні діти. Їхній показник успішності становить 50%.

Це спричинено тим, що психологічні якості шестирічної дитини є більш сприятливими для засвоєння нового матеріалу, адже вони творчо вирішують поставлене перед ними питання та аналізують альтернативи шляхів розв’язання.

Ефективність виконаної роботи визначається також характером взаємин між учнями та учнями і педагогом. Однією із педагогічних умов ефективності системи творчих завдань є особистісно-діяльнісної взаємодія учнів і педагога в процесі їхнього виконання. Суть його – в нерозривності прямого і зворотного впливу, органічного поєднання змін взаємовпливу суб’єктів, усвідомлення взаємодії як співтворчості.

Накопичення кожним учнем досвіду самостійної творчої діяльності передбачає активне використання на різних етапах виконання творчих завдань колективних, індивідуальних і групових форм роботи. Вибір поєднання форм під час виконання творчих завдань залежить від цілей виконання творчого завдання і його рівня складності.

Аналізуючи ситуацію, ми впроваджуємо такі форми роботи:

– урок природознавства (створення живого куточка у класі, вирощування кімнатних рослин, спостереження за природою тощо);

– урок математики (використання екологічного панно, використання “Да-Неток” – вивчення і пояснення явищ, ситуацій, ознак об’єктів через формулювання питання);

– урок літературного читання (створення театральних ефектів, рольові ігри, інсценування уривків оповідання за допомогою лялькового театру).

На кожному уроці учням дають змогу побути в ролі оратора за допомогою підготовки рефератів та повідомлень на вибір. Так само діти можуть творчо підійти до домашнього завдання, самостійно обравши ту сферу діяльності, в якій творчо розкриють свій потенціал.

Отже, в наш час у зв’язку з гуманізацією і гуманітаризацією освіти педагоги отримали великі можливості для втілення творчих задумів. Особливу увагу приділяють створенню умов для розвитку творчого потенціалу в діяльності дитини, формуванню в нього позитивної мотивації до навчальної праці. Зазначаючи про проблеми творчих здібностей дітей, наголосимо, що їхній ефективний розвиток можливий лише за спільних зусиль як з боку вчителів, так і з боку родини.

Вибір тієї чи іншої технології, завдань залишається за вчителем, який komponує завдання залежно від віку дітей і рівня їхньої підготовки. Важливо враховувати, що під час виконання завдань оцінюють лише прагнення до роботи, завдання повинні мати не оціночний, а розвивальний характер.

-
1. *Лернер И. Я.* Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – 2-е изд. – М. : Педагогика, 1981. – 185 с.
 2. *Стельмах Н. В.* Педагогічна творчість як фактор формування творчої особистості учня / Н. В. Стельмах // Педагогічні науки : зб. наук. пр.; Херсон. держ. ун-т. – Херсон : ХДУ, 1998. – Вип. 53. – 2009. – С. 399–402.
 3. *Савенко І.* Графічний дизайн як засіб виховання творчої особистості школяра / І. Савенко // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленко. – Полтава : АСМІ, 1998. – Вип. 3(36). – 2004. – С. 160–165.

*Стаття: надійшла до редколегії 10.06.2016
доопрацьована 11.08.2016
прийнята до друку 25.08.2016*

**CREATIVITY AS THE MAIN FACTOR OF PERSONALITY FORMATION:
PRIMARY SCHOOL IN TERMS OF EUROPEAN INTEGRATION**

Olena Sobol, Svitlana Shilo

*Kharkiv specialized school I–III № 108,
Holodnogorska Str., 67, Kharkiv, Ukraine, UA –61098*

The article deals with the need to include the elements of creative work in the educational process at primary school. It presents the technology of working on the given problem, realized through various forms of interaction of the experimenter with the group of pupils: games, messages, dramatizations of stories and so on.

The results of the experiment confirmed the idea of the need for synergy of creativity and educational process. The experiment also showed that the tasks developed and implemented in the educational process conform to the pedagogical conditions, contribute to increasing the efficiency of the learning process and confirm the results of the conducted researches.

From the psychological point of view, primary school age is a favorable period for the development of creative abilities because at this age the child realizes for the first time the relationships between him and his surrounding, begins to understand the motives of social behavior, moral evaluation, the importance of conflict situations. At this age the personality formation reaches the conscious phase.

The formation of many interests is very important for a child's development.

The interest to everything expands the life experience of the child, introduces him to various activities, activates his various abilities.

The accumulated by each pupil experience of independent creative activity involves the active use of the creative tasks of joint, individual and group forms of work at different stages. The choosing combinations of forms while performing creative tasks depend on the purpose of fulfilling the creative task and the level of difficulty.

Key words: creativity, primary school, abilities, pupils, educational activity, junior school age.